

Andriyenko O. V., PhD., Half-Professor of the Chair of Philosophy, Donetsk National University (Ukraine, Donetsk), elena_andriyenko8@mail.ru

The multy-variation of expressions of phenomenon of business lady in modern society

The work is devoted to the analysis of the expressions of phenomenon of business lady in the context of political, economic and private spheres of life of modern society. It has been concluded that the raise of women's social activity is not an obstacle for harmonic family life and is an additional opportunities for creative self-realization of a woman as a personality and promotes a progressive social development.

Keywords: business woman, economy, inequality, policy, society.

Андриєнко Е. В., доктор философських наук, доцент кафедри філософії, Донецький національний університет (Україна, Донецьк), elena_andriyenko8@mail.ru

Поливариантность проявлений феномена деловой женщины в современном обществе

Работа посвящена анализу проявлений феномена деловой женщины в контексте политической, экономической и частной сфер жизни современного общества. Сделан вывод о том, что повышение социальной активности женщины не является препятствием для семейной гармонии, а выступает дополнительной возможностью творческой самореализации женщины как личности и способствует прогрессивному общественному развитию.

Ключевые слова: деловая женщина, экономика, неравенство, политика, общество.

* * *

УДК 165.1

Лелека О. В.
аспірантка, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
lelekaolga88@gmail.com

ЕСТЕТИЧНА СВДОМІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗШИРЕННЯ КОГНІТИВНИХ МЕЖ ЛЮДСЬКОГО РОЗУМІННЯ

Головною метою статті є вказати на когнітивний потенціал естетичної свідомості в межах філософського доробку І.Канта. На основі аналітичного методу проведено аналіз функцій уяви, що дозволяє побачити темпоральну форму людського досвіду. Із статті стає очевидним, що лінійна форма часу не є єдиною можливою формою темпоральності, що дозволяє артикулювати інші типи часового відношення як основи для осягнення та інтерпретації світу як цілісної системи.

Ключові слова: свідомість, естетика, знання, когніція, синтез, уява, інтерпретація.

У вступі до Критики здатності судження І. Кант зазначає, що “предмети емпіричної когніції можуть бути визначені набагато більшою кількістю способів, ніж формальна умова часу” [4, с. 19]. Зазначена цитата є показовою у тому сенсі, що лінійній часовій формі пізнання існує певна альтернатива, яка здатна по-новому визначати емпіричний досвід та розширювати межі людського розуміння.

В межах даної статті припускаємо, що саме естетична свідомість здатна розширювати межі людського розуміння. Обґрунтування даного тезису, у свою чергу, вимагає детального аналізу ролі та функціонального значення уяви у доробку відомого німецького філософа І. Канта.

У докритичних текстах І. Кант неодноразово апелює до функціональної ролі уяви. Варто зауважити, що систематичного викладу поглядів вченого щодо даного питання у докритичний період ще не існувало. Більшість функцій уяви були артикульовані І. Кантом у різноманітних наукових статтях та роботах. Проте можна виявити перелік наступних функцій, які надалі будуть трансформовані у більш пізніх роботах вченого:

1. Bildung: координація чи надання форми чуттєвій інтуїції

2. Abbildung: безпосереднє формування образу
3. Nachbildung: репродуктивне формування образу
4. Vorbildung: перспектива формотворення
5. Einbildung: продуктивне формування образу
6. Ausbildung: доповнює формотворення
7. Gegenbildung: аналогічне (символічне) формотворення
8. Urbildung: формування архетипів за допомогою інтелектуальної інтуїції

Пункти 2–4 І. Кант більш детально артикулює у власних Лекціях з метафізики, які дійшли до сучасності лише завдяки конспектам учнів вченого. У цій роботі науковець закріплює за кожною із цих трьох функцій часовий вимір: Abbildung – вимір теперішнього, Nachbildung – вимір минулого та Vorbildung – вимір майбутнього.

На думку вченого, саме узгоджена робота цих трьох здатностей уяви дозволяє формувати синоптичний образ. Синоптичний образ – це збірний просторовий образ присутності предмету. Формування даного образу відбувається на асоціативній основі по принципу просторового правила – монограми. Варто зауважити, що темпорального правила, тобто трансцендентальної схеми, І. Кант не артикулює, кажучи про синоптичний образ.

Більш того, вимір теперішнього, закріплений вченим за Abbildung апелює не стільки до темпоральності, скільки до присутності предмету тут і тепер. Здатність уяви до формування синоптичного образу І. Кант називає формативною силою. Підсумовуючи, формативна сила уяви базується на:

1. асоціативній основі
2. присутності предмету
3. просторовій схемі – монограмі

У Критиці чистого розуму І. Кант наділяє уяву синтетичною силою, що ґрунтується на трьох синтезах: схоплювання, репродукції та рекогніції у понятті.

Синтез схоплювання дозволяє трансформувати та об'єднати чуттєве різноманіття у єдине сприйняття. Сам процес схоплювання чуттєвого відбувається на основі часової послідовності. Тобто, синтез схоплювання не тільки сприймає, але й поєднує сприйняття на основі часової послідовності у єдність явища.

Надалі синтез репродукції відтворює те, що раніше було сприйнято. Відтворення також відбувається на основі лінійної форми часу або, як зауважує І. Кант, темпорального правила – трансцендентальної схеми. Існує переконання, що синтез репродукції відповідає лише за відтворення сприйнятого, не маючи продуктивного потенціалу.

Тому варто зауважити, що синтез репродукції не просто відтворює лінійну форму, але продукує темпоральне правило, за яким структурується чуттєве різноманіття, щоб потім отримати категоріальну логічну форму.

Синтез рекогніції у понятті відповідає за систематизацію та поєднання матеріалу, відтвореного на основі темпорального правила. Це своєрідна функція “впізнавання” єдності сприйнятого. Саме завдяки цій здатності можлива побудова цілісного образу, який підлягає узгодженню із категоріальним апаратом.

Саме узгоджена діяльність цих трьох синтезів уможливує людський досвід та знання. Особливістю

будь-якого синтезу є це відношення субординації – чуттєвого різноманіття до категорій розуміння. В об'єктивній дедукції І. Кант називає синтетичну силу уяви фігуративним синтезом.

Поєднання чуттєвого різноманіття та категорій розуміння відбувається за рахунок схеми – темпорального правила, відповідно до якого структуруються чуттєві дані та підводяться під формальні категорії розуміння. Підсумовуючи, фігуративна сила уяви базується на:

1. синтетичній основі
2. темпоральності
3. трансцендентальній схемі

Продуктивну силу уяви І. Кант вперше артикулює у докритичних текстах, кажучи про одну із її функцій – *Abbildung*. Надалі продуктивна здатність уяви буде більш детально розвинута вченим у власній роботі “Критика здатності судження”.

Принципова відмінність функціонального значення уяви у даній роботі є зміна її відношення до категорій розуміння. Тепер уява не субординована категоріям, а перебуває із ними у відношенні гармонії. І. Кант це називає вільною грою.

Це означає, що продуктивна сила уяви в межах естетичної свідомості не є синтетичною. А саме в результаті синтезу, як вище було зазначено, уможливилось поява нового знання за І. Кантом. Цікавим фактом є те, що у Критиці здатності судження відсутнє детальне описання синтезу. Більш того, вчений не вживає слово “синтез”, описуючи естетичну свідомість.

Натомість, він вживає прикметник “синтетичний”, називаючи діяльність естетичної свідомості власне синтетичною. Відсутність описаного вченим синтезу у Критиці здатності судження підштовхнуло більшість дослідників його доробку до думки, що естетична свідомість не має когнітивного потенціалу.

Дійсно, синтез у його класичному розумінні І. Кантом не має місця в межах рефлексивного судження. “Естетичне судження не послуговується об'єктивним синтезом, ґрунтуючись на синтезі суб'єктивного характеру. З цієї точки зору, естетичне охоплення розуміється як суб'єктивний синтез уяви” [6, с. 49].

Проте естетична уява все ж здатна до синтетичної активності у її суб'єктивному розумінні. Це синтез форми об'єкту із суб'єктивним предикатом задоволення як смаковим вподобанням людини. Предикат задоволення додається вільною грою уяви до форми предмету. У цьому сенсі діяльність продуктивної уяви може бути синтетичною, але це не є синтезом у класичному розумінні, тобто відношенням субординації.

Діяльність естетичної свідомості може бути синтетичною в описаному вище значенні навіть без апеліяції до якісних характеристик охопленого. Виходить, що головна ознака естетичного охоплення – його незацікавлений характер, зберігається.

Адже охоплюється форма невизначеного цілого, тобто синтези репродукції та рекогніції у понятті просто непотрібні в межах естетичного рефлексивного сприйняття. Схоплене невизначене ціле не додає

нового знання щодо якісних характеристик об'єкту, натомість акцентуючи на його формі.

Тому естетична свідомість в межах рефлексивного судження не спрямована на поповнення людського досвіду у якісному сенсі, і характеризується прекоцептуальністю. Продуктивна сила уяви у даному випадку відсилає не до відношення субординації, а до відношення гармонії між формою предмету та темпоральним правилом структурування досвіду.

Таким чином, продуктивна сила уяви базується на:

1. несинтетичній у класичному розумінні основі
2. рівноправному відношенні уяви та категорій розуміння
3. прекоцептуальності охоплення

Проаналізувавши функціональне значення уяви у доробку І.Канта, важливо показати, що саме продуктивна сила уяви, артикульована у естетичній теорії, має когнітивний потенціал та здатна розширювати межі людського сприйняття.

Для цього варто повернутися до функції продуктивного формотворення, що була зазначена на початку статті. У докритичних текстах І. Кант зазначає, що *Einbildung* або продуктивне формування образу здатне проявлятися як *Ausbildung* – доповнює формотворення та *Gegenbildung* – аналогічне (символічне) формотворення.

На разі, особливої увагу варто звернути на *Ausbildung* або доповнює формотворення. Це функція доповнення досвіду за таких умов, коли наявних даних не вистачає для формування цілісної картини світу. Тоді за допомогою уяви людина здатна переосмислити емпіричну систему знання. Надалі саме цю здатність уяви можна буде назвати функцією рефлексивної специфікації досвіду.

Нагадаємо, що у Критиці чистого розуму систематизація знання та побудова цілісної картини світу відбувалася у відповідності до регулятивних принципів розуму. Це, у свою чергу, викликало певний ряд питань та антиномій, підвівши людину до когнітивного ліміту – трансцендентного. Тому Критику здатності судження часто називають спробою вченого представити єдину концептуальну лінію попередніх критик та вирішити їх суперечності.

Тому Критика здатності судження може бути представлена як спроба систематизації досвіду на основі трансцендентального принципу. Розуміння наявних даних чуттєвості у відповідності до трансцендентального принципу рефлексивного судження дозволяє поглянути на чуттєве різноманіття світу із зовсім іншої точки зору, де головним питанням є не умови можливості досвіду та когнітивний ліміт людини в осягненні світу, але розуміння цілісної картини світу як системи.

У першому вступі до Критики здатності судження І. Кант зазначає, що рефлексивна систематизація досвіду ґрунтується на принципі узагальнення, який реалізується через індукцію, або принципі специфікації, що реалізується через аналогію.

“Відповідно до принципу детермінативного судження всі чуттєві даності схожі, оскільки можуть бути субординовані категоріям розуміння. Рефлексивне судження вказує на різницю між предметами дійсності,

класифікуючи їх у різні роди, що можуть бути скоординовані у єдину систему” [6, с. 54].

Дана цитата ілюструє, що дійсність можна розуміти не лише в межах лінійної форми часу. Відношення субординації вимагає темпорального слідування, а відношення координації вказує на рівноправне співіснування різних частин. Відношення одночасного співіснування не може бути реалізоване за лінійної форми часу. А це яскравий досвід існування альтернативних способів інтерпретації емпіричних законів та досвіду.

Проте головне відкриття полягає у тому, що цей альтернативний спосіб розуміння та інтерпретації досвіду вимагає специфікації наявних категорій. Рефлексивне судження “не може реалізувати спробу класифікації природи на основі її емпіричної диференціації без прийняття тезису, що природа вже є зрозумілою відповідно до трансцендентального закону” [4, с. 20]. Тобто специфікація досвіду починається із його загальної форми – категорій.

Варто зауважити, що специфікуючи, уява не додає нічого якісно нового до людського досвіду, але дозволяє розширити горизонт розуміння, апелюючи до форми вже наявного досвідного матеріалу.

Наприклад, механістичне розуміння І. Кантом природи вказує на закон причинності. Загальний принцип причинності віддзеркалює багатоманіття емпіричних законів, що діють у природі. Проте всі ці закони мають схожі риси, оскільки можуть бути підведені під загальну категорію причинності.

Але специфікуючи наявне знання, можна побачити, що окрім природи як лінійного механізму, в ній можна виділити існування окремих частин – органічна та неорганічна природа тощо.

Даний факт не додає нового знання, але значно розширює горизонт людського розуміння природи як цілого. Дана інтерпретація вимагає специфікації категорії причинності та усвідомлення не лише лінійної форми часу, але й рівноправного співіснування окремих частин.

Виходить, що форма, під яку підводиться чуттєве різноманіття, не є фіксованою, як у випадку із апіорним синтетичним судженням. Таким чином, естетична здатність до рефлексивного судження здатна розширювати межі людського сприйняття та слугувати альтернативним джерелом когніції.

Без рефлексивної здатності судження різноманіття емпіричних законів назавжди залишилося б емпіричним скупченням і ніколи не змогло б набути статусу цілісної системи. Саме рефлексивна здатність судження, яка ґрунтується на трансцендентальному принципі доцільності, уможливило структурування всього емпіричного різноманіття законів по відношенню один до одного. Це і є зазначений І. Кантом “закон специфікації” [2, с. 56].

Тому важливо наголосити, що рефлексивне судження не приписує даний закон природі чи способу її пізнання. Це власне епістемологічна настанова вченого – закон пізнання природи.

Висновки. В межах даної статті представлений аналіз естетичної свідомості людини як основи для розширення наявних горизонтів людського досвіду. Головну роль у формування досвіду має саме уява. З

цієї причини представлений детальний аналіз її функціональності як формативної, фігуративної та продуктивної сили.

Внаслідок аналізу, було з’ясовано, що продуктивна сила уяви, вперше артикульована І. Кантом у повному обсязі в естетичній теорії, має здатність до специфікації наявних категорій розуміння. Дана специфікація базується на принципі аналогії, згідно із яким припускається існування альтернативних шляхів розуміння досвідного матеріалу, окрім лінійної форми часу як правила структурування знання.

Естетична специфікація категорій дозволяє встановити відношення рівноцінного співіснування окремих частин, що засвідчує можливість альтернативного до лінійної форми часового відношення. Це, у свою чергу, доводить когнітивний потенціал естетичної свідомості як здатності до структурування та осмислення наявного досвіду як цілісної системи.

Список використаних джерел

1. Кант И. Первое введение в Критику способности суждения // Собр. соч.: в 6 т. – М., 1966. – Т. 5. – С. 99–159.
2. Кант И. Критика способности суждения. – М., 1994.
3. Кант И. Критика чистого разума. – М., 1994.
4. Kant I. The Critique of Judgment // Collected works: 5th part. – Moscow, 1963–1966. – 528 p.
5. Lara M.P. Narrating Evil: A Postmetaphysical Theory of Reflective Judgment. – Columbia University Press, 2007. – 244 p.
6. Markeel R.A. Imagination and Interpretation in Kant. – University of Chicago Press, 1995. – 195 p.

References

1. Kant I. Pervoe vvedenie v Kriitiku sposobnosti suzhdeniya // Sobr. soch.: v 6 t. – M., 1966. – T. 5. – S. 99–159.
2. Kant I. Kritika sposobnosti suzhdeniya. – M., 1994.
3. Kant I. Kritika chistogo razuma. – M., 1994.
4. Kant I. The Critique of Judgment // Collected works: 5th part. – Moscow, 1963–1966. – 528 p.
5. Lara M.P. Narrating Evil: A Postmetaphysical Theory of Reflective Judgment. – Columbia University Press, 2007. – 244 p.
6. Markeel R.A. Imagination and Interpretation in Kant. – University of Chicago Press, 1995. – 195 p.

Leleka O. V., postgraduate of National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), lelekaolga88@gmail.com

Aesthetic consciousness as a means of expanding the boundaries of human understanding of cognitive

The main purpose of this article is to point out the cognitive potential of aesthetic consciousness within Kant's philosophical heritage. On the basis of analytical method, functions of imagination become apparent that allows us to the temporal form of human experience. From the article it becomes apparent that linear form of time is not the only possible form of temporality that allows articulating other types of temporal relations as a basis for understanding and interpreting the world as an integrated system.

Keywords: conscience, aesthetics, knowledge, cognition, synthesis, imagination, interpretation.

Лелека О. В., аспірантка, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), lelekaolga88@gmail.com

Эстетическое сознание как средство расширения когнитивных границ человеческого понимания

Главной целью статьи является указать на когнитивный потенциал эстетического сознания в пределах философского наследия И.Канта. На основе аналитического метода проведен анализ функций воображения, что позволяет увидеть темпоральную форму человеческого опыта. Из статьи становится очевидным, что линейная форма времени не является единственной возможной формой темпоральности, что позволяет артикулировать другие типы временного отношения как основы для постижения и интерпретации мира как целостной системы.

Ключевые слова: сознание, эстетика, знание, когниция, синтез, воображение, интерпретация.

УДК 141.7:130.2

Літценберг Л. В.аспірантка кафедри філософії, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" (Україна, Київ), littsenberglw@ukr.net;**Саєнко О. Г.**кандидат технічних наук, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації Державного університету телекомунікацій (Україна, Київ), saenko_ag@ukr.net**МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ
В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ**

Мета дослідження – соціально-філософський аналіз мови як засобу формування ідентичності особистості. Одним із найважливіших компонентів процесу формування ідентичності особистості в соціокультурному просторі є мова.

Оптимізація впливу мови на процес формування і становлення ідентичності особистості може бути досягнена за умов збалансованої мовної політики держави; поширенню розповсюдження державної мови, іноземних мов і мов національних меншостей в сферу масової культури, родинно-побутового спілкування, в офіційну та виробничу сфери; а також залежність підвищення соціального статусу та кар'єрного зростання особи від рівня володіння державною та іноземними мовами; підвищення мовної активності особи, націленості на взаємодію та співпрацю, розширення інтелектуальних можливостей особи, гуманітарна освіченість особи, фахова підготовка.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, мова, засоби мови, особистість.

Кожна мова є надбанням певного народу. Вона не тільки найпотужніший засіб спілкування, знаряддя думки (мислення), а й дух народу, його історія і водночас необхідна умова існування не лише культури народу, а і його самого. Мова є засобом духовного формування особистості. У ній зафіксовано історичний досвід попередніх поколінь, неповторний менталітет етносу, його духовні надбання. Вона допомагає краще зрозуміти людину в її минулому і сьогоденні.

Мова – суспільне явище, що виникає, розвивається, живе й функціонує в суспільстві, оскільки є засобом спілкування людини. Мова – це одна з найважливіших ознак, за якими відбувається ідентифікація, ототожнення і самоототожнення людей, що належать до певних етнічних спільнот. Одним із складників культури була і є мова як найвища духовна цінність народу, як сила нації, вона є універсальним матеріалом, який використовується людьми при поясненні світу і формуванні тієї чи іншої його моделі; рівень розвитку мови визначає рівень інтелекту людини. Мова – це витвір історії суспільства. Ставлення до рідної мови – свідчення національної свідомості.

З початку ХХ століття проблема мови стає однією з центральних проблем філософії, такою ж вона залишається і на початку третього тисячоліття. Мова – складова частина культури, її знаряддя, це дійсність нашого духу, лице культури; вона виражає специфічні риси національної ментальності. Мова є механізмом, що відкриває людині область свідомості. Єдине консолідоване суспільство може створитися лише на ґрунті спільної духовності, спільної мови, позаяк саме мова є тим феноменом, який визначає самототожність нації. Мова – найважливіший носій ідентичності культури, вона є своєрідним кодом нації. І як стверджує Музичук О.А., що мова не просто відображає світ людини і її культуру, найважливіша функція мови заключається в тому, що вона зберігає культуру і передає культурні цінності з покоління в покоління. Саме тому мова відіграє настільки значну роль в

формуванні особистості, національного характеру, етнічної спільноти, народу, нації [10, с. 48].

Окремим аспектам проблематики формування ідентичності присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: К. Ясперса, М. Хайдеггера, Е. Фромма, П. Рікера, Е. Еріксона, С. Кримського, О. Проценко, В. Малахова, Т. Воропай. Велика кількість фундаментальних філософських праць присвячені комунікативним аспектам ідентифікації, а саме роботи Ю. Хабермаса, Ж. Бодриєра, С. Тоффлера, Л.Н. Евсеєва, К.В. Лавренюк, В.В. Миронова, О.А. Музичук, И.М. Сафиуллина та ін. Особливо відзначали цінність мови як основи формування ідентичності людини і народу такі вітчизняні філософи як П.С. Гуревич, Т.М. Дрідзе, А.О. Кургузов та ін.

Але як свідчить аналіз наукових джерел і публікацій останніх років вивчення мови як одного із факторів формування ідентичності є недостатньою, характеризується фрагментарністю та дискусійністю, а дослідження в цьому руслі є актуальним на сучасному етапі становлення сучасного українського суспільства не лише в теоретичному, а й у політичному сенсі.

Мета данної статті полягає в соціально-філософському аналізі мови як засобу формування ідентичності особистості.

Мова як соціально-філософський феномен вивчається достатньо давно, але в останні десятиріччя спостерігається поживлення інтересу спеціалістів різних наук до мови як складного, багатоаспектного явища. Цей процес безсумнівно зумовлений підвищенням ролі мови в соціальній дійсності сьогодення, її впливом на психологічний стан суспільства зі стрімким розвитком інформаційних процесів.

В даний момент в науці існує декілька підходів до вивчення мови як соціального феномену: логічний, психологічний, семіотичний, культурологічний, металінгвістичний. Отже, проаналізуємо коротко кожний із них.

Сутність логічного підходу полягає в тому, що мова адекватно відображає реальний світ, соціальне буття. В логіко-філософському трактаті Л. Вітгенштейна мислення прирівнюється до осмисленого використання мови, думка – до осмисленого речення. Е. Бенвеніста наголошував, що в мові відтворюється дійсність. Звідси можна зробити епістемологічний висновок: зворотна екстраполяція мови на світ може допомогти зрозуміти його сутність [8, с. 12–13].

В основі психологічного підходу взято до уваги той факт, що мова пов'язана з психологічним станом суб'єкта. Цей напрямок вивчає яким чином слова набувають сенсу для людини, як процес мислення кодується в слова.

Ч. Морріс охарактеризував семіотичний підхід, за яким мова – це система знаків, яка підпорядкована набором синтаксичних, граматичних, семантичних правил, на основі яких виникає мовлення певного суспільства. Інтерпретація знаків мови, як і інших семіотичних систем, трояка: те, що ми маємо на увазі; те, що припускає інтерпретація і сама інтерпретація. Семіотичний підхід у вивченні мови тісно пов'язаний з теорією інформації. Адже знак будь-якої семіотичної системи містить концентрацію інформаційного змісту, а